

Editorial

Η ανάγκη αποκατάστασης του κύρους των κοινωνικών δικαιωμάτων και προαγωγής της προστασίας τους αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα συμπεράσματα του διαλόγου που αναπτύσσεται στις σελίδες της Νομαρχίας.

Στο πλαίσιο αυτού του διαλόγου, έχει τονιστεί ότι η πλήρης και αποτελεσματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων, η οποία συνδέεται με την ανακατανομή του κοινωνικού πλούτου και την αναβάθμιση των σχετικών θεμελιωδών καθηκόντων κυρίως των πιο προνομιούχων πολιτών, αποτελεί προϋπόθεση της προάσπισης κάθε άλλου δικαιώματος ή ελευθερίας (βλ. το [Editorial της 28.3.2025](#)). Συναφώς, έχουν αναδειχθεί οι βαθιές φιλοσοφικές και ιστορικές καταβολές της παραπληρωματικότητας μεταξύ του κοινωνικού και του φιλελεύθερου κράτους δικαίου, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τυχόν απαξίωση του πρώτου, όπως αυτή που επήλθε στο πλαίσιο των αλληπάλληλων κρίσεων των τελευταίων ετών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, να μετεξελίσσεται γρήγορα σε δομική κρίση του δεύτερου (βλ. το [Editorial της 19.7.2024](#)).

Παράλληλα, έχει καταστεί σαφές ότι η υποβάθμιση της συνταγματικής προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων, στην οποία κατατείνει και η ατομικιστική τους μετάπλαση, δεν οφείλεται σε μια ενδογενή κανονιστική ατέλειά τους αλλά σε ιδεολογικοπολιτικές επιλογές, καταρχάς, του νομοθέτη και, στη συνέχεια, των εθνικών δικαστών, οι οποίοι παραλείπουν να προτάξουν και να εξειδικεύσουν την κανονιστική πυκνότητα και την αγωγιμότητα των εν λόγω δικαιωμάτων. Κατά τούτο, η απόλυτη περιφρόνηση του κοινωνικού κράτους δικαίου δεν αποτελεί τη μόνη προοπτική. Μπορεί κανείς να το αντιληφθεί, εάν στρέψει την προσοχή του σε κάποιες αλλοδαπές έννομες τάξεις, άλλες από αυτές που επικαλούνται επανειλημμένως όσοι προσπαθούν να εμφανίσουν ως αυτονόητη την εργαλειοποίηση του δικαίου από μονοσήμαντες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές αναλύσεις (βλ. το [Editorial της 18.10.2024](#)).

Συνεχίζοντας προς την ίδια κατεύθυνση τον διάλογο σχετικά με την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων, στην εμπεριστατωμένη μελέτη της η Αναστασία Πούλου εξετάζει τρόπους με τους οποίους η ένταση μεταξύ του δημοκρατικού ελλείμματος

του δικαστικού ελέγχου και της δικαστικής προστασίας των παραπάνω δικαιωμάτων αμβλύνεται μέσα από διαδικαστικές προσεγγίσεις της προστασίας αυτής. Προς τον σκοπό αυτόν, χρησιμοποιεί ως παραδείγματα εργασίας αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Νότιας Αφρικής που ελέγχουν τον σεβασμό των κοινωνικών δικαιωμάτων μέσω του μηχανισμού της «ουσιαστικής συμμετοχής». Ειδικότερα, η συγγραφέας εξηγεί, καταρχάς, γιατί οι δημοκρατικές ενστάσεις στη δικαστική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων δεν εναρμονίζονται με την αντίληψη περί δημοκρατίας που υιοθετεί το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα και τη διαδικαστική πτυχή των κοινωνικών δικαιωμάτων. Στη συνέχεια, παρουσιάζει και αναλύει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα μιας αποκλειστικά διαδικαστικής προσέγγισης των κοινωνικών δικαιωμάτων μέσα από την οπτική των πρόσφατων αποφάσεων του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Νότιας Αφρικής. Τέλος, διερευνά τη δυνατότητα σύλληψης ενός δημοκρατικά νομιμοποιημένου ρόλου των δικαστηρίων στην προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων, συνδυάζοντας τη διαδικαστική με την ουσιαστική διάσταση των τελευταίων. Η Πούλου υποστηρίζει ότι μια ερμηνεία που βασίζεται στον συνδυασμό αυτόν μπορεί να αξιοποιηθεί από τα δικαστήρια με τρόπο που δεν ανταγωνίζεται αλλά, αντιθέτως, ενισχύει τη δημοκρατία. Κατά τη γνώμη της, τα δικαστήρια πρέπει να αξιολογούν τον σεβασμό των δημοκρατικών διαδικασιών κατά τη λήψη μέτρων που περιορίζουν κοινωνικά δικαιώματα και, σε περίπτωση πλημμελειών στη διαδικασία διαβούλευσης, να προβαίνουν σε εντονότερο έλεγχο επί τη βάσει ουσιαστικών εγγυήσεων των κοινωνικών δικαιωμάτων. Αντιλαμβανόμενα τη δικαστική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων ως μια συνέργεια μεταξύ της διαδικαστικής και της ουσιαστικής τους διάστασης, τα δικαστήρια σέβονται τις απαιτήσεις και τα αποτελέσματα της δημοκρατικής διαβούλευσης και, την ίδια στιγμή, ελέγχουν το περιεχόμενο των μέτρων που περιορίζουν τα κοινωνικά δικαιώματα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η αξιολόγηση των διαδικαστικών προϋποθέσεων της λήψης αποφάσεων και η ουσιαστική ερμηνεία των κοινωνικών δικαιωμάτων συνυπάρχουν συνεργατικά και συμβιωτικά, καθώς η ποιότητα της προηγούμενης διαβούλευσης καθορίζει την ένταση του ουσιαστικού δικαστικού ελέγχου της εκάστοτε ρύθμισης. Την ίδια στιγμή, αμβλύνεται ο κίνδυνος της αποδυνάμωσης της δικαστικής προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων από μια αμιγώς διαδικαστική προσέγγιση. Νοούμενη κατά τρόπο εποικοδομητικό ως συμπληρωματική προς την ουσιαστική διάσταση των κοινωνικών δικαιωμάτων, η διαδικαστική προσέγγιση της δικαστικής προστασίας τους μπορεί να ενισχύσει τη λήψη ουσιαστικών μέτρων προστασίας τους, διασφαλίζοντας, ταυτόχρονα, ότι οι πολίτες που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση δεν προσφεύγουν μάταια στα δικαστήρια.